

Hukukî Bilgiler Mecmuası

SAHİP VE BAŞMUHARRİRİ

Paris Hukuk Fakültesi Doktoru

AVUKAT

GAD FRANKO MİLÂSLI

Adres : Galata, Bahtiyar han Bay Gad Franko yazıhanesi

Telefon : 43009

Bir nüshanın bedeli 25 kuruştur.

Bir senelik abonmanı posta ücretile beraber 250 kuruştur.

Türkiye harici için 300 kuruştur.

İSTANBUL

HANRI ZELLİÇ VE MAHDUMU BASIMEVİ

1939

Ticaret Hukuku

Anonim Şirketlerde Kontrol Uzuvarları

Yazan : REMZİ SAKA

Sermaye Şirketlerinde kontrol ihtiyacını anonimlik prensibi yaratmıştır. Şerikler arasındaki şahsî münasebetlerin azalması, kontrol lüzumunu ve kontrol uzuvlarını tevhit etmiştir. Gerçi şahıs şirketlerinde de kontrol vardır (Ticaret Kanunu M. 163). Ancak bu kontrol hem mahdud hem de şeriklere münhasırdır.

Şerikler arasındaki şahsî münasebetlerin ve şürekâ adedinin kontrol ihtiyacı ile sıkı münasebetine kuvvetli bir misal olarak Limitet şirketlerini göstermek mümkündür.

Sermaye şirketlerinden olan limitetlerde kontrol lüzumu şerikler adedine bağlanmış ve şürekâ adedinin en az yirmiyi tecavüz etmesi şartı ileri sürülmüştür. Türk Ticaret Kanununun ileri sürdüğü bu şart kanunun limitetlere ait 7 inci faslının tek mehzat olan 925 tarihli Fransız Limitetler kanunundan aynen alınmıştır.

Mahdud mes'uliyetli şirketler hakkındaki 7 Mart 925 tarihli Fransız kanununun 32 inci maddesine nazaran « Azası 20 den fazla olan mahdud mes'uliyetli her şirkette en az 3 şerikden bir mürakabe hey'eti tesis olunur. Mürakabe Hey'etinin vazife ve selâhiyetleri 1863 tarihli kanunla tayin olunmuştur. »

Türk Ticaret Kanununda olduğu gibi Fransız kanununda da kontrol selâhiyet ve mes'uliyeti anonim şirketler için tedvin edilmiş bulunan kontrol hükümlerine bağlanmıştır. Sermaye müesseselerinde kontrol ihtiyacı, bu müesseselerin intişar kabiliyetlerinden nebean eylemekte olduğuna göre intişar kabiliyeti en geniş olan anonim şirketlerden mevzua girmegi zarurî görüyoruz.

Bir anonim şirketi sevk ve idare edecek olan uzuvları, şirketin hakiki sahibi olan hissedarlar umumî meclisi « Assemblée générale des actionnaires » yaratır. Bu ana prensip tatbikatın aşağı, yukarı tek noktasını teşkil eder. Bundan sonra muhtelif memleketlerin mevzuatında ayrı, ayrı hükümler başlar. Bu muhtelif hükümleri şu esaslara یرca etmek mümkündür.

I.— Şirketin sevk, idare, temsil ve kontrol vazifesi, doğrudan doğruya idare meclisine verilmiştir. Sevk ve idarenin muhtaç olduğu uzuvları bu meclis yaratır. Bilfarz :

a. İdare Meclisi, kendi namına şirket işlerini idare etmek üzere mürabhas azâ intihap eder. Mürabhas azâ, idare meclisinin yardımcı uzuvlarından biridir.

b.— İdare meclisi kendi namına şirket hesaplarını tetkik ve kontrol etmek üzere hesap komiseri «Commissaire des Comptes» intihap eder. Hesap Komiseri de idare meclisinin yardımcı uzuvlarından biridir.

c.— İdare Meclisi, şirketin cari işlerine bakmak üzere Umum Müdür tayin eder.

II.— Anonim Şirketin idare ve temsil işleriyle kontrol işleri yekdiğerinden ayrılmış ve her iki iş gurubu için hissedarlar umumî hey'eti tarafından ayrı, ayrı uzuvlar yaratılmıştır. Bu suretle :

a. İdare ve temsil selâhiyet ve mes'uliyeti idare meclisine

b.— Kontrol selâhiyet ve mes'uliyeti de hesap komiserlerine bırakılmıştır.

Her iki müstakil uzuv, doğrudan doğruya hissedarlar umumî hey'etine karşı mes'uliyet deruhde etmiştir.

Hesap komiserleri, münhasıran şirketin yıllık bilânçosu ile ifade olunan hesap mekanizmasının işleme tarzını teknik bakımdan kontroleder.

Memleketimizde de 865 numaralı Ticaret Kanunundan evvelki vaziyet bu idi.

III.— Hissedarlar umumî hey'eti yine kuvvetlerin tefriki esasına istinaden uzuvlarını yaratmıştır.

a.— İdare ve temsil vazifesiyle mükellef olmak üzere idare meclisi

b.— Hesap mekanizmasını kontrol etmek üzere hesap komiserleri

c.— İdare, temsil ve kontrol işlerini ihtiva etmek üzere, mürakipler «Commissaire de Surveillance»

IV.— Hesap komiserleriyle mürakiplere ait vazife ve selâhiyetlerin birleştirilmiş olmasını da dördüncü bir şekil olarak tesbit ve ifade etmek mümkündür.

Türk Ticaret Kanunu, bu kontrol şeklini tercih etmiş bulunmaktadır.

Kanun vazii ve ilim, bir anonim şirketin normal ve pürüzsüz çalışabilmesini temin edecek surette uzuvlarını yaratmak ve yaratmış uzuvların tamamlayıcı mahiyetlerini göz önünde bulundurarak çalışmalarını mutlaka önlemek mecburiyetindedir.

Bu bakımdan iki kontrol uzvu olan hesap komiserleriyle mürakiplerin vazife ve selâhiyetlerini tedahül ettirmeksizin tanzim etmek icap eder.

Hesap komiserleri, bilânco ile ifade edilmiş olan hesap mekanizmasını teknik noktadan tetkik ve dağıtılacak kârın hakikî ve bihak-kın tevzie müstahak olup olmadığını tesbit ederek kendisini intihap etmiş bulunan hissedarlar umumî hey'etine arz etmekle muvazzaftır.

Mürakipler bu vazifelerden başka ve fazla olarak şirketin tek-mil işlerinin kanun ve mukavelename hükümlerine mutabakatını tesbit ve hissedarlar umumî hey'etine arz etmekle mükelleftir.

Kanunların, tasrih ettikleri fevkalâde hallerde ise mürakipler, idare ve temsil selâhiyetini de haizdirler. Kontrola ait vazife ve selâhiyetlerin bu dağınık manzarasını yukarıda arzettiğimiz kaideye uygun bir şekilde toplamaya ihtiyaç vardır.

Anonim Şirketlerin hukukî rejiminde temel taşı hissedarlar umumî hey'etidir. Bu hey'etin kabası, şirket uzuvlarının faaliyetlerine müessir olur. Kaldı ki, tatbikat, idare meclisi ile hesap komiserlerini ve mürakipleri intihap eden hissedarlar grubunun, her zaman umumî hey'etlere tahakküm etmeğe muktedir olduklarını göstermiştir.

Bir anonim şirket sermayesinin % 5 ini temsil eden mütecanis ve fakat mütecasır bir gurupun şirkete yıllarca tahakküm edişine hem memleketimizde, hem de Avrupada bir hayli misal bulmak mümkündür ve bu misaller, vazife hayatında da çoktur.

Anonim Şirketlere ait hukukî rejimin demokratik bünyesinde tekevvün eden bu neticeyi piyasa, gözden kaçırmamış ve kendini korumak için de anonim şirket aksiyon veya obligasyonlarına karşı daima uyanık bulunmağa mecbur olmuştur.

Piyanın tecessüs his ve tereddüdü, bir çok memleketlerde emniyet supapları yaratmıştır. Avrupada; İngiltere, Fransa, İtalya İsviçre, Bulgaristan ve bilhassa şimal memleketlerinde bu supaplar yeminli muhasipler «Comptables assermantés» birlikleri halinde tekevvün etmiştir.

Yeminli muhasipler birliği, muhasebe tekniğine ve ilmine temamen vakıf ve şeref ve hasiyetleriyle de piyanın hürmet ve emniyetini kazanmış mütehassısların teşkil ettikleri müesseselerdir.

Yeminli muhasipler birliklerinin vazifelerini şu esaslara irca etmek mümkündür :

- 1.— Kanun ve mukavele hükümlerinin alâkalı müesseselerde temamiyle tatbik olunup olunmadığını.
- 2.— Şirketin yıllık bilançosu ile ifade olunan hesap mekanizmasının işleme tarzını,
- 3.— Bilânçoya dahil rakamların hakikatını *tetkik, tesbit ve tasdik etmek.*

Yeminli muhasipler birlikleri, noterler gibi müstakil mahiyet irae ederler. Bu istiklâl, vazifelerini yapıyorken vakıf olacakları sırların muhafaza edileceğine kâfi teminat teşkil eder.

Yeminli muhasipler birlikleri : Bir çok memleketlerde aynı zamanda amme hukukunun da yardımcı müesseseleri halinde mütalaâ edilmiş ve bunlara ait faydalı hükümler tesis olunmuştur.

Bilfarz muhasipler mesleğini tesis eden İtalyan kanununa nazaran Muhasipler Birliğine azâ olabilmek için ;

1. — İtalyan vatandaşı olmak,
- 2.— Medenî haklarını kullanmağa ehil olmak,
- 3.— Muhasiplik diplomasını haiz olmak,
- 4.— Ayrıca birliğe dahil bir muhasip nezdinde en az üç yıl pratik yapmış ve bir de imtihan geçirmiş ve bu imtihanda da muvaffak olmuş bulunmak, lâzımdır.

İtalyada Muhasipler mesleğini tesis ve tanzim eden ayrıca kanun ve nizamnameler neşredilmiştir. Kaldı ki yukarıda da arzettiğimiz gibi, amme hukukuna yardımcı vasıfları ne olursa olsun muhasipler

birliklerini; muhtaç olduğu emniyet şartlarını tahakkuk ettirmek üzere serbest piyasa yaratmıştır.

Kaldı ki millî tasarrufu serküzeşlerden korumak ve millî ekonomiyi temerküz cihazlarının tecavüzüne karşı müdafaâ etmek mecburiyeti amme hukukunun da ayrıca harekete geçmesini intaç etmiştir.

Totaliter Devletlerden bilfarz Almanyada hükûmet; 31/1/1937 tarihli anonim şirketlerle aksiyonlu komandit şirketler hakkındaki kanunla :

- 1.— Şirketin yıllık bilânçosu ile ifade olunan hesap mekanizmasının işleme tarzını
- 2.— Bilânçoya dahil rakamların hakikatını,
- 3.— Şirket işlerinin kanun ve mukavele hükümlerine mutabakatını,
- 4.— Daha ileri bir hareket olmak üzere de Şirket işlerinin memleketin umumî menfaatlerine ve Devletin ekonomik prensiplerine mutabakatını (idari tasarruf) tetkik ve tesbit eylemek üzere kontrolör tayin etmek veya kontrol müesseseleri ihdas etmek selâhiyetini iktisap etmiş bulunmaktadır.

Demokrat Devletlerin hususî hukuk rejimlerine nazaran da, bir anonim şirket mukavelesi, sadece karşılıklı taahhütleri ifade eden bir akıt sayılmıyor. Üçüncü şahıslarla küçük hisse sahiplerinin haklarına taalluku bakımından da amme haklarını alâkalandırıyor. Amme haklarını alâkalandıran her mevzu az, çok Devletin oluyor. Devlete bırakılan her işde de; en az ifadesiyle, Ticaret serbestisi daraltılmış demektir. Bu suretle de fert ve Devlet davasının başladığı noktaya gelmiş bulunuyoruz. Kontrol prensiplerini tetkik ediyorken bu davaya tekrar döneceğiz. Burada yalnız şu noktayı işaret etmekle iktifa edeceğiz.

Amme hukukunun yaratacağı müessese veya uzuvlara tahsil oluncak vazife ve selâhiyetlerle, bir anonim şirketin normal faaliyetinin iftikâr edeceği zarurî şartların optimal telifini yapmak kanun vazilerinin ve ilmin en isabetli değil, fakat aynı zamanda yegâne isabetli hareket noktasını teşkil eder.

Kontrol uzuvlarının randımanını da bu telifdeki muvaffakiyetde aramak lâzımgelir.